

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษาดำเนินการบริบทเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ จากตัวครู
ที่ได้มีการปฏิสังสรรค์กับตนเอง ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้อง โดยใน
การนำเสนอประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
 - 1.1 ความหมาย
 - 1.2 สถานการณ์การใช้เทคโนโลยีในฐานะที่เป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาการเรียนรู้
2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมบริบทเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
 - 2.1 บริบทนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม
 - 2.2 หลักการทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)
 - 2.3 หลักการทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)
 - 2.4 แนวคิดการยกเลิกยอมรับนวัตกรรม
3. กระบวนการเปลี่ยนแปลงในการบริบทเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้
 - 3.1 การปฏิสังสรรค์กับตนเอง (Self-Interaction)
 - 3.2 การกำหนดวิธีการ (Strategies)
 - 3.3 การต่อรอง (Negotiation)
 - 3.4 การลงมือกระทำ (Action)
4. กรอบแนวคิด

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

ความหมาย

โดยส่วนใหญ่ นักวิจัยแต่ละคนต่างให้คำนิยามเชิงปฏิบัติการของคำว่า เทคโนโลยี
ที่ต่างกันออกไป เช่น เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการศึกษาเรียกว่า เทคโนโลยีการศึกษา เทคโนโลยี
ที่เกี่ยวกับการสื่อสารเรียกว่า เทคโนโลยีการสื่อสารโทรคมนาคม และเทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการ
เรียนรู้ก็จะเรียกว่า เทคโนโลยีการเรียนรู้ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้วิจัยให้คำนิยาม เทคโนโลยี เป็นด้าน
ใด

บราวน์ (Brown, 1983) กล่าวว่า เทคโนโลยี เป็นการนำเอาวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้บังเกิดผลประโยชน์

กาเบรียล (Gabrial, n.d. อ้างถึงใน นิพนธ์ สุขปรดี, 2545, หน้า 14) ได้ให้ความหมายเทคโนโลยีไว้ในหนังสือเทคโนโลยีการศึกษา (Educational Technology) ว่าเป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ให้มีระบบ เพื่อให้ปฏิบัติในการแก้ปัญหา

เดล (Dale, 1949 อ้างถึงใน สารจน์ แฟงยัง, 2536, หน้า 12) ได้ให้ความหมายว่า เทคโนโลยี เป็นแผนการหรือวิธีการทำงานอย่างมีระบบเพื่อให้บรรลุผลเช่นเดียวกับ Webster's New Collegiate Dictionary ของ Merriam ได้ให้ความหมายว่า เทคโนโลยี เป็น 1) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ 2) วิธีการทางเทคนิค ที่มุ่งให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ใน Dictionary of Education ของ กู๊ด (Good, 1973 อ้างถึงใน สารจน์ แฟงยัง, 2536, หน้า 12) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เทคโนโลยีเป็นการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533, หน้า 82) กล่าวว่า คำว่า เทคโนโลยี อาจให้ความหมายได้ 3 ทักษะ ดังนี้

1. เทคโนโลยีในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (Technology as a Process) หมายถึงการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้อื่น ๆ ในการปฏิบัติการกิจอย่างมีระบบ
2. เทคโนโลยีในลักษณะที่เป็นผลิตภัณฑ์ (Technology as Product) หมายถึงเครื่องมือ (Hardware) และวัสดุ (Software) เช่น फिल्मภาพยนตร์เป็นวัสดุ เครื่องฉายภาพยนตร์เป็นเครื่องมือและต่างก็เป็นผลผลิตของเทคโนโลยี เป็นต้น
3. เทคโนโลยีในลักษณะที่เป็นทั้งกระบวนการและผลิตภัณฑ์ (Technology as Mix of Process and Product) เป็นการกล่าวถึง เทคโนโลยีในแง่ต่อไปนี้

3.1 การใช้วิธีการและเครื่องมือหรือวัสดุร่วมกันในเวลาเดียวกัน

3.2 การใช้เครื่องมือและวิธีการแยกจากกันในเวลาเดียวกัน เช่น เทคโนโลยีของคอมพิวเตอร์ เป็นการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์กับวัสดุ (Software หรือ Program) อย่างสัมพันธ์กัน

ส่วนความหมายของคำว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ประกอบด้วยเทคโนโลยีหลายกลุ่ม ซึ่งได้แก่ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทางด้านฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์และระบบการจัดการฐานข้อมูล เทคโนโลยีทางด้านโทรคมนาคมทั้งระบบมีสายและระบบไร้สาย ระบบสื่อสารมวลชนและทางด่วนข้อมูลและเทคโนโลยีอัตโนมัติที่ใช้ในสำนักงาน สถานศึกษา และในบ้าน เป็นต้น ที่ถูกนำมาใช้ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

รอบสัน (Robson, 1994 อ้างถึงใน ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2546, หน้า 22) ได้ให้คำนิยาม เทคโนโลยีสารสนเทศว่ารวมความถึงฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ เช่น การประมวลข้อมูล เทคโนโลยี การสื่อสาร ระบบสำนักงานอัตโนมัติ และระบบการผลิตอัตโนมัติที่ปัจจุบันได้มีการนำเอา เทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ร่วมกันเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหา จัดเก็บ ส่งผ่าน หรือนำเสนอข้อมูล

ไอแซค-เฮนรี (Isaac-Henry, 1993, p. 134 อ้างถึงใน ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2546, หน้า 22) มีความเห็นว่าเนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก จึงยากแก่ การให้คำนิยาม ไอแซค-เฮนรีมีความเห็นว่าเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ การใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และโทรคมนาคมในการบันทึก ประมวลผล คำนวณ และส่งผ่านสารสนเทศในรูปของข้อมูล รูปภาพ และเสียง จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งที่อยู่ห่างไกล

สำหรับในประเทศไทยระเบียบสำนักงานนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมพัฒนาเทคโนโลยี สารสนเทศ พ.ศ. 2535 (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2546, หน้า 22) ได้ให้คำนิยามเทคโนโลยี สารสนเทศว่าหมายถึง “ความรู้ในผลิตภัณฑ์หรือในกระบวนการดำเนินงานใด ๆ ที่อาศัย เทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์ คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ การติดต่อสื่อสาร การรวบรวม และการนำข้อมูลมาใช้อย่างทันการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพทั้งทางด้านการผลิต การบริการ การ บริหาร และการดำเนินงาน รวมทั้งเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อความได้เปรียบ ทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพของประชาชนในสังคม”

ครรชิต มัลลียวงศ์ (2541, หน้า 77) ได้ให้คำนิยามเทคโนโลยีสารสนเทศว่าเป็น เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บ ประมวลผล และเผยแพร่สารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วย เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม (Computer and Communication-C&C) และรวมถึงแนวโน้มที่จะนับรวมถึงเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของ เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องด้วย

ประเภทของเทคโนโลยีสารสนเทศอาจจะแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ (กิตติยา ชุมทอง, 2546, หน้า 7) ดังต่อไปนี้ คือ

1. เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ (Computer Technology) เป็นเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการใช้ คอมพิวเตอร์ทั้งไมโครคอมพิวเตอร์ มินิคอมพิวเตอร์ และเวิร์คสเตชันในการรับข้อมูล การเก็บ รวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูลจากภายนอก และมีการแปลงเป็นสารสนเทศ โดยผ่านอุปกรณ์ รับเข้า (Input Devices)

2. เทคโนโลยีทางการสื่อสารโทรคมนาคม (Telecommunication Technology) ได้แก่ เครื่องมือเพื่อการสื่อสารโทรคมนาคมต่าง ๆ

3. เทคโนโลยีระบบสื่อสาร (Communication System Technology) หมายถึง ระบบการสื่อสารและ/หรือเครือข่ายที่เป็นส่วนเชื่อมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบข้อมูลดิจิทัล

คำว่า การเรียนรู้ (Learning) โดยทั่วไปหมายถึง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ จนถึงขั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการปฏิบัติ (Performance) และความสามารถทั้งหลายที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้โดยตรง หรืออาจหมายถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้โดยทั่วไปมักเน้นที่ผลอันเกิดจากการกระทำ

คำว่า การเรียนรู้ มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

กาเย่ (Gagne, 1977) ได้ให้นิยามของการเรียนรู้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงสมรรถภาพ (Capability) หรือความสามารถของมนุษย์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมบางประการที่แสดงออกมา การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากสภาพการณ์การเรียนรู้ในระยะเวลาหนึ่ง

คิมเบล และการ์เมซี (Kimble & Gamezy, 1974 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2542, หน้า 85) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝนเมื่อได้รับเสริมแรง มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิริยาสะท้อน (Reflex)

ครอนบาคท์ (Cronbach, 1974 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2542, หน้า 85) สรุปว่า การเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้ประสบมา

เมดนิค (Mednick, 1979 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2542, หน้า 86) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้ 1) การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 2) การเรียนรู้เป็นผลจากการฝึกฝน 3) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างจะถาวรจนเกิดเป็นนิสัย 4) การเรียนรู้ไม่อาจสังเกตได้โดยตรงแต่ทราบจากการกระทำที่เป็นผลจากการเรียนรู้

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2544, หน้า 1) กล่าวว่า คำว่า การเรียนรู้ (Learning) มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการคือ คือการเรียนรู้ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)” ซึ่งหมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning Outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะ

กระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึก หรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้

สงบ ลักษณะ (2545) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี (Learning by Technology) ได้แก่การเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ และฝึกความสามารถ ทักษะ บางประการโดยใช้สื่อเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ทางโทรทัศน์ที่ส่งผ่านดาวเทียม การค้นคว้าเรื่องที่สนใจผ่าน อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ดังนั้น การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ที่มีคุณค่ามหาศาล ถ้าไม่หลงทางเสียก่อน

จากที่ผู้รู้ได้ให้ความหมายของเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศ และความหมายของการเรียนรู้ไว้หลายท่านและหลายประเด็นนี้ เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้บูรณาการจากความหมายของผู้รู้ ว่า เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ หมายถึง เครื่องมืออุปกรณ์ วัสดุ และระบบ ซึ่งอาจจะได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นวีดีโอเทปและม้วนวีดีโอเทป เครื่องเล่นดีวีดีและแผ่นดีวีดี (Digital Video Disc) แผ่นซีดีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ บทเรียนโปรแกรมสำเร็จรูป ระบบการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ระบบอินเทอร์เน็ต

สถานการณ์การใช้เทคโนโลยีในฐานะที่เป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาการเรียนรู้ พัฒนาการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 20 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลหรือการปฏิวัติขึ้นในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จนมีผลทำให้โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ คือ ยุคสังคมสารสนเทศ (Information Society) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในประเทศไทย พ.ศ. 2524 เริ่มมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้มีการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อสนับสนุนงานสำนักงานอัตโนมัติอย่างแพร่หลายในทุกองค์กรทั้งรัฐและเอกชน พ.ศ. 2535 การใช้คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (Desk Top) ได้มีบทบาทมากในงานพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นิตยสาร วารสาร ที่รวดเร็วและสวยงาม พ.ศ. 2538 อินเทอร์เน็ตเริ่มแพร่หลายทำให้มีการใช้อีเมลล์และเว็บไซต์เพื่อการสื่อสารมากขึ้น การนำเอาระบบโทรศัพท์มาผสมผสานกับระบบคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดการสื่อสารภาพและเสียงทุกจุดบนพื้นโลกด้วยการสื่อสารระบบโทรศัพท์ดิจิตอล และระบบคอมพิวเตอร์ ภาพที่ปรากฏทางวิทยุโทรทัศน์เป็นภาพสามมิติและภาพเสมือนจริง (นิพนธ์ สุขปรีดี, 2545, หน้า 61)

ภาพโดยรวมของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศคือใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและสื่อสารถึงกันทั้งในระยะทางใกล้และในระยะทางไกล ๆ มีปริมาณการใช้เพิ่มมากขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเทคโนโลยีดังกล่าวสามารถรวบรวมเรียบเรียงผสมผสานได้หลายรูปแบบ เช่น การย่อส่วนให้ขนาดเล็กลงเพื่อพกพาไปได้อย่างสะดวก การขนส่ง การส่งถ่ายสารสนเทศทำได้รวดเร็วเทียบเท่า

ความเร็วแสง สารสนเทศถือว่าเป็นสินค้าที่มีราคาซื้อขายได้ มีผู้กล่าวเอาไว้ว่า “ผู้มีสารสนเทศถือว่ามีอำนาจ” (วิเศษศักดิ์ โคตรอาษา, เดชนันต์ บุญผัน, กฤษณา บุตรปาละ, ขวัญใจ ดิจริง และ เสรี หราญเจริญ, 2542, หน้า 2) เทคโนโลยีสารสนเทศบางชนิดยังสามารถใช้ร่วมกันได้แลกเปลี่ยนกันได้ ประยุกต์ใช้ได้กับเทคโนโลยีด้านอื่น ๆ ตลอดจนการจำหน่าย ต่อให้ผู้อื่นได้

การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สาระโดยรวมเป็นลักษณะของการเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่บุคลากรครู การใช้งานเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของครูเป็นเครื่องมือในการประเมินผลการเรียนการสอน สำหรับครูที่มีฝีมือด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ก็มีการพัฒนาโปรแกรมขึ้นมาใช้ จากความสำคัญที่เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันและการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของครูนั้น ก่อปรกับการส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพศักยภาพแก่ครูมีมากขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้ครูได้นำมาใช้พัฒนาการเรียนรู้อีกเพื่อจะได้เกิดประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน สำหรับครูบางคนอาจจะไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาก่อนแต่อาศัยจากความสนใจและได้เข้ารับการอบรมจากกิจกรรมฝึกอบรมต่าง ๆ ที่แต่ละสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานอื่น ๆ จัดขึ้น เมื่อจบการอบรมดังกล่าวแล้วสามารถนำมาประยุกต์จัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อความบันเทิง ควบคู่ไปกับการศึกษาด้วยตนเองเพิ่มเติม

หน้าที่และบทบาทของครูนอกจากจะทำการสอนแล้วควรจะมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ด้วย (อรนุช โพชนุกูล, 2545, หน้า 43)

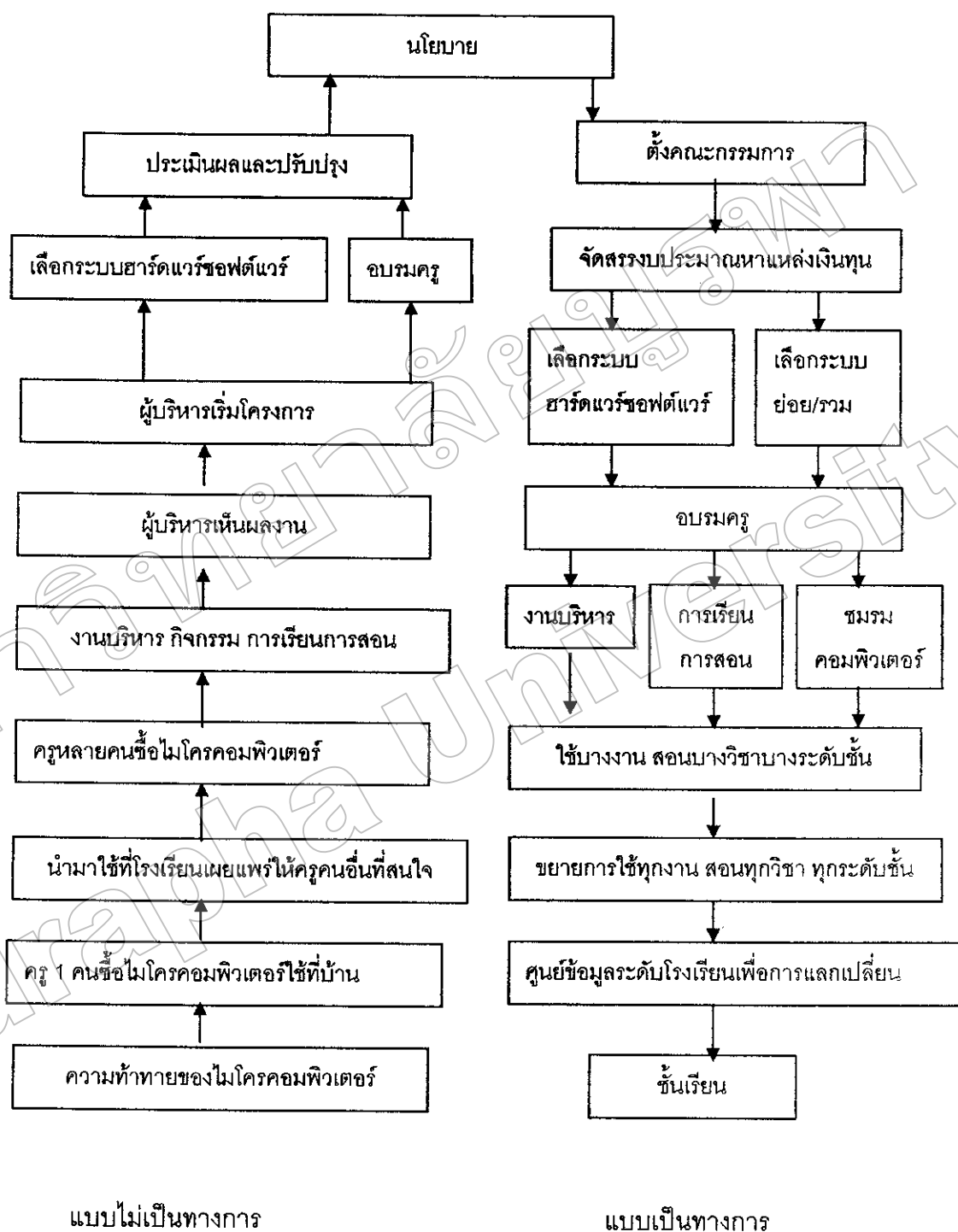
1. เป็นผู้มีความรู้ดีเยี่ยมสูง รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักวิจัยและสรรหาความรู้ความชำนาญใหม่
2. เป็นผู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ
3. เป็นผู้ที่มีความเป็นสหวิทยาการ รอบรู้วิทยาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาที่สอน
4. เป็นผู้มีความรู้ด้านวิชาการที่หลากหลายและได้มาตรฐาน
5. เป็นผู้ที่มีความสามารถใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มที่
6. เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารได้อย่างน้อย 2 ภาษา โดยเฉพาะภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
7. เป็นผู้ที่มีใจรักที่จะเป็นครู มีจรรยาบรรณและเป็นแบบอย่างของคนรุ่นใหม่
8. เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายได้

เป็นที่คาดหวังกันว่าภายในปี 2548 ทั้งครูและผู้เรียนทุกคนจะมีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อการเรียนรู้ โดยจัดให้มีอย่างพอเพียงและให้สามารถเข้าถึงได้ในราคาที่เหมาะสม (สุรศักดิ์ หลาบมาลา และกุลวิตรา กังคานนท์, 2545, หน้า 1) สอดคล้องกับแนวคิดการปรับเปลี่ยนสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมคุณภาพสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ตาม

แนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศมีการรวมตัวกับเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้เกิดเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies, ICTs) ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบต่าง ๆ 3 ด้านได้แก่ 1) เครือข่ายโทรคมนาคมที่เชื่อมต่อและใช้ร่วมกันได้ 2) ระบบสื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ โทรสาร โทรศัพท์ เครื่องมือสื่อสารอื่น ๆ และระบบคอมพิวเตอร์ 3) โปรแกรมคอมพิวเตอร์บริการสารสนเทศ และฐานข้อมูล (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 1)

การนำเอาคอมพิวเตอร์เข้าสู่โรงเรียน พัทธการณ์ ผางสระน้อย (2540, หน้า 4-5) กล่าวถึงการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ในโรงเรียนว่าสามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ แบบที่หนึ่งคือแบบเป็นทางการ ในที่นี้หมายถึงการเริ่มต้นนำเอาคอมพิวเตอร์เข้าสู่โรงเรียน โดยเริ่มจากความสนใจของผู้บริหารแล้วกำหนดเป็นนโยบายขั้นต่อไป จะตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ควบคุมนโยบายและควบคุมการดำเนินงาน มีการจัดสรรงบประมาณและหาแหล่งทุนจากแหล่งต่าง ๆ เช่น สมาคมผู้ปกครองและครู คณะกรรมการยังมีหน้าที่วางแผนและตัดสินใจเลือกระบบฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ รวมทั้งระบบติดตั้ง ในขณะเดียวกันก็จัดอบรมความรู้แก่ครูให้สามารถใช้ในการงานบริหาร การเรียนการสอน และอาจจะขยายการแลกเปลี่ยนไปยังศูนย์ข้อมูลอื่น ๆ ภายนอกโรงเรียน

แบบที่สองคือแบบไม่เป็นทางการ ในที่นี้หมายถึง การเริ่มต้นการนำคอมพิวเตอร์เข้าสู่โรงเรียนโดยเริ่มต้นจากการตื่นตัวและความท้าทายของไมโครคอมพิวเตอร์ ทำให้ครูอย่างน้อย 1 คน ทุนการเริ่มต้นแบบเป็นทางการดังกล่าวข้างต้นไม่ได้ จึงยอมสละทุนทรัพย์ส่วนตัวซื้อเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ที่บ้าน เสียสละเวลาศึกษาหาความรู้จนสามารถใช้งานและควบคุมเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ได้ เกิดความภาคภูมิใจและตื่นตัวกับผลงานของตน

ภาพที่ 1 พัฒนาการด้านคอมพิวเตอร์ศึกษาในระดับโรงเรียน (พัชราภรณ์ ผางสระน้อย, 2540, หน้า 4-5)

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ของครูในจังหวัดอำนาจเจริญ การบริโภคข่าวสารจากเครื่องรับโทรทัศน์ของครู เช่น ครูชมการถ่ายทอดสดเปิดโครงการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ในวันที่ 13 มีนาคม 2543 เวลา 09.00 – 12.00 น. (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสิรินธร, 2543) การอบรมครูสอนวิทยาศาสตร์โดยวิธีทางไกลผ่านดาวเทียมทาง ETV ช่อง 75 ออกอากาศทุกวันพฤหัสบดี เวลา 13.00 น. – 15.00 น. ระหว่างวันที่ 6 พฤศจิกายน 2546 ถึง 29 กุมภาพันธ์ 2547 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ, 2546) และยังมีรายการอื่น ๆ ที่เป็นภาคภาษาอังกฤษจากโทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิกหรือเคเบิลทีวี ทำให้ครูที่เป็นสมาชิกของระบบโทรทัศน์ดังกล่าวได้นำความรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมของโลกไปถ่ายทอดให้เพื่อนครูและนักเรียนได้รับทราบ และสามารถผลิตสื่อการสอนจากรายการ หรือสารคดีต่าง ๆ ได้อีกด้วย (วิทยา นนทพจน์, 22 กุมภาพันธ์ 2547, สัมภาษณ์)

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

บริโคนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

ในสังคมตะวันตก และชุมชนเมืองของประเทศโลกที่สามพยายามตะเกียกตะกายเลียนแบบอย่างความศิวิไลซ์จากตะวันตกการบริโภคได้กลายมาเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของชีวิต เป็นมาตรฐานบ่งบอกถึงความเจริญ ความดี เกียรติภูมิ และความสำเร็จของปัจเจกบุคคลและสังคม การบริโภคได้เข้ามาครอบงำความหมายของชีวิตและแทนที่ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ครอบครัว (เดี่ยว) มีขนาดเล็กลง การทำงานประกอบอาชีพนอกบ้าน การแข่งขันกันแสวงหาทรัพย์สินเงินทองเพื่อใช้จ่ายในการบริโภคเพิ่มขึ้น ความจำเป็นในการแข่งขันและการทำงานหาเงินเพื่อบริโภค ผ่อนบ้าน ผ่อนรถ จ่ายค่าเสื้อผ้า อาหาร ค่าเทอมบุตร และอุปกรณ์ไฟฟ้าอื่น ๆ (ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 270)

เทคโนโลยีของระบบทุนนิยมที่พัฒนาต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้งทำให้ระบบบริโคนิยมจำต้องหาทางเปิดตลาดใหม่เพื่อระบายสินค้าของตน การยั่วยุให้กรรมกรในประเทศอุตสาหกรรมบริโภคสินค้าเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของตนเองยังคงไม่เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของบริโคนิยม ทางออกที่ดีที่สุดก็คือการหาตลาดใหม่ในประชากรชนวนาชาวไร่และกรรมกรของประเทศโลกที่สาม ดึงดูดประชากรให้ตกอยู่ภายใต้วังวนแห่งบริโคนิยม (ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 274) ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ แต่สัมพันธ์สอดคล้องไปกับสภาพที่แวดล้อมมันอยู่ เช่น โลกทัศน์ที่เปลี่ยนไปให้ความหมายใหม่แก่วัตถุ การเติบโตของระบบการศึกษา การเปลี่ยนรูปแบบการบริโภค การเสื่อมความนิยมการใช้ของเก่าที่สืบเนื่องมาหลายชั่ว

อายุคนเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะ และเปลี่ยนมาเป็นของที่ใหม่ที่สุดนี้ ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่จะพัฒนารูปแบบและคุณภาพของสินค้าใหม่ ๆ การเติบโตของระบบการตลาดพลวัตนี้กระตุ้นให้บริโภคนิยมอยู่ตลอดเวลา เมื่อกลไกทางสังคมดำเนินไปตามแบบทุนนิยมแล้วสมาชิกในสังคมก็หนีไม่พ้นกับความคิด ทศนคติแบบทุนนิยมซึ่งแสดงออกมาในวิถีชีวิตคือ แนวความคิดแบบวัตถุนิยม บริโภคนิยมล้วนมีรากเหง้ามาจากระบบสังคมแบบทุนนิยมทั้งสิ้น วัตถุนิยมเงินตรา เครื่องอำนวยความสะดวกการแข่งขัน การเอาเปรียบด้วยความรู้และเทคโนโลยีความมีหน้ามีตา เกียรติยศชื่อเสียงล้วนเป็นสิ่งที่ผู้คนต้องการบนพื้นฐานของแนวคิดแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยม (พระมหานุกุลเพียร ปุณณวิริโย, 2545, หน้า 36-40)

ระบบทุนนิยมมิได้ผลิตสินค้าเพื่อสนองความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่กลับเน้น การสร้างความต้องการ หรือความอยาก เพื่อให้มนุษย์บริโภคสินค้า ให้มากที่สุด บริโภคนิยมจึงเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างจิตสำนึกแห่งความอยาก การครอบครอง และการควบคุมมวลชนและการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่กดบังคับมนุษย์ลงเป็นทาสของวัตถุและความอยาก (ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 91) พฤติกรรมและแบบแผนในกระแสบริโภคนิยม ของคนในสังคม ตลอดจนรสนิยม ค่านิยมของสมาชิกในแต่ละสังคม ปัจจัยที่มีผลต่อการบริโภคนิยมเป็นผลมาจากระบบทุนนิยมมาปะทะกับสังคม อิทธิพลนโยบายรัฐ เวลา ความรู้ ความเชื่อและสภาพแวดล้อมในชุมชน การเปลี่ยนแปลงของวัตถุเกี่ยวกับค่านิยม (Values) เช่น สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับบ้าน ยวดยานพาหนะ เครื่องมือทำงานประกอบอาชีพ ผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคทั้งที่จำเป็นและฟุ่มเฟือย วิธีการสำหรับใช้เครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่ต่าง ๆ และรูปแบบการดำรงชีวิต (Lifestyle) วิธีการพักผ่อนหย่อนใจของแต่ละบุคคลจะนำไปสู่ความจำเป็นและความต้องการ ผลิตภัณฑ์และบริการที่แตกต่างกัน (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2541, หน้า 130) นักทฤษฎีกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันมีผลมาจากการมีแรงกดดันที่มองไม่เห็นซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ ปัจจัยที่กำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือแรงกดดันที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเจริญทางเทคโนโลยี การจัดลำดับขั้นทางสังคมและระบบเศรษฐกิจ (นิเทศ ดินณะกุล, 2546, หน้า 11-12)

ภายใต้กระแสทางความคิดดังกล่าวสังคมไทยก็ยังดำเนินและก้าวตามกระแสโลกไปสู่การเป็นสังคมบริโภคนิยมอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมและกลไกต่าง ๆ ยังคงเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมต้องบริโภคอย่างไม่สิ้นสุด ทุกคนมีฐานะเป็นผู้บริโภคด้วยกันทั้งสิ้นเพียงแต่วัฒนธรรมของแต่ละชุมชนจะเป็นตัวกำหนดว่าเราควรบริโภคและไม่บริโภคสิ่งใด เมื่อไหร่และอย่างไร รสนิยมกลายเป็นคุณสมบัติของการเลือกสินค้าอันมีมูลค่ามั่นคง

สัมพันธ์กับปัจจัยทางเศรษฐกิจของบุคคลด้วยการที่รสนิยมสูง กลายเป็น ไอเดียล (Ideal) ของสังคม บ้างก็นำไปผูกกับสถานะเศรษฐกิจที่สูงจนถึงกับมีสำนวนกล่าวว่า “รสนิยมสูง รายได้ต่ำ” เป็นการล้อเลียน หากถกเถียงในสังคม รสนิยมในความคิดของ วาณิช จรุงกิจอนันต์ (2536, หน้า 217-218) กล่าวว่า รสนิยมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการนิยมในรส แต่หมายถึงรสนิยมที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า เทสต์ หมายถึงการรู้จักของดีของไม่ดี รู้จักเลือกเฟ้น

การให้ความสำคัญแก่การบริโภค เกิดบรรยากาศเสรีในการบริโภค การเปลี่ยนแปลงในประเด็นนี้ ไม่ได้เกิดอย่างลំพั้งในสังคมไทย แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระแสของโลกวิถีชีวิตทางสังคมในแบบชุมชนดั้งเดิมจึงถูกกระทบให้เปลี่ยนและปรับเข้าสู่ระบบทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ผลพวงของการเปิดรับวิทยาการเทคโนโลยี นำมาซึ่งการใช้ชีวิตแบบสุขนิยม (Hedonism) โดยการเลียนแบบการบริโภคแบบตะวันตก ระยะเวลาหนึ่งที่ได้เกิดการบริโภคอย่างมากมายและการเปลี่ยนรูปแบบในการบริโภค การปฏิวัติการบริโภค แคมเบลล์ (Campbell, 1987) ได้กล่าวถึงการปฏิวัติการบริโภคไว้ว่า มีลักษณะทั่วไป 3 ประการ ได้แก่

- ขนชั้นกลางทวีความสำคัญขึ้น
- เกิดความต้องการใหม่ต่อผลิตภัณฑ์ที่หรูหราฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็น
- เปลี่ยนอย่างใหญ่หลวงในค่านิยมและทัศนคติโดยมีลักษณะที่เห็นชัดคือมีความ

กระตือรือร้นต่อเวลาว่าง (Leisure) และการแสวงหาเวลาว่าง

สำหรับจุดเด่นการบริโภคผลิตภัณฑ์ของชาวเอเชียมักจะให้ความสำคัญหรือใส่ใจในเรื่องการตัดสินใจซื้อสินค้าที่ใช้แบบส่วนตัว (Private Consumption) น้อยกว่าสินค้าที่ต้องปรากฏต่อสายตาผู้คนเมื่อนำออกมาใช้ เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น เพราะ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสินค้าที่สะท้อนถึงรสนิยมและสถานะทางสังคมได้ทั้งสิ้น (วิระพงศ์ มาลัย, 2546, หน้า 57)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับโลก การเปลี่ยนแปลงของสังคมก็คือการเปลี่ยนระเบียบของสังคมในการกระทำเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต และความสัมพันธ์ของคน คือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิหน้าที่ซึ่งสมาชิกของสังคมมีต่อกัน การเปลี่ยนแปลงของบทบาทและสถานภาพของบุคคล การเกิดมีประเภทบุคคลและกลุ่มสังคมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน นั่นคือ ความเป็นพลวัตรของสังคม นักวิชาการได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเอาไว้เป็นจำนวนมากสามารถประมวลที่สำคัญ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

สนิท สมักรการ (2538 อ้างถึงใน จรุง ญูทอง, 2543, หน้า 15) ได้นิยามความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะพฤติกรรมสังคมหรือการกระทำทางสังคมอันสืบเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผน ธรรมเนียมประเพณีหรือแนวกำหนดพฤติกรรม

สุริชัย หวันแก้ว กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบ กระบวนการ แบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป

พัทธา สายหนู (2540, หน้า 18-19) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า "การเปลี่ยนแปลงของสังคมก็คือการเปลี่ยนระเบียบของสังคมในการกระทำเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต"

ในส่วนของการปฏิรูปการศึกษาของไทยกำลังดำเนินไปพร้อมกับความมุ่งหมายที่จะพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และเป็นกระแสหลักของการศึกษาไทยในขณะที่มีการปฏิรูปการศึกษากำลังได้รับการตอบรับด้วยความยินดีพร้อมกันนั้น กระแสของทุนนิยมและวัตถุนิยมก็ได้รับการชื่นชมมากกว่าเสียอีกจึงทำให้เห็นภาพของการปฏิรูปการศึกษาที่ต้องต่อสู้กับระบบทุนนิยมและวัตถุนิยมซึ่งเป็นกระแสที่คัดค้านกันบนเส้นทางของสังคมไทย แนวความคิดแบบทุนนิยม วัตถุนิยมเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาทิศทางการศึกษาจึงถูกกำหนดให้ดำเนินไปตามกระแสของทุนนิยม วัตถุนิยม ในขณะที่ปัจจุบันองค์กรการศึกษาต้องการครู อาจารย์ และผู้บริหาร ที่เหมาะสมกับลักษณะงานปัจจุบัน ยิ่งองค์กรการศึกษาเติบโตขึ้น ลักษณะงานที่วัดความสลับซับซ้อนขึ้นและต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น แรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงที่มีมารอบด้านขององค์กร ทั้งภายในและภายนอกองค์กรการศึกษา ยังผลให้องค์กรแสวงหาบุคคลที่มีความรู้และทักษะที่เป็นปัจจุบัน (ธีรวุฒิ ประทุมณพรัตน์, 2536 อ้างถึงใน นิพนธ์ สุขปรดี, 2545) และจากความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการตั้งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ กระทรวง ICT นั้น ส่งผลให้วิธีการทำงานของครูเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการผลิตสื่อการสอนต่าง ๆ ไม่ได้มาจากตำราคู่มือครูเพียงแหล่งเดียว รัฐบาลไทยจะให้ความมั่นใจว่าประเทศไทยจะต้องเป็นประเทศที่มีพลวัตและมีขีดความสามารถในการแข่งขันระดับภูมิภาคให้ได้ (นิพนธ์ สุขปรดี, 2545, หน้า 100-101) และการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษานับเป็นเรื่องสำคัญอีกหนึ่งอันดับ คนไม่ได้อยู่ประเทศเดียว แต่จะข้ามไปทำงาน ศึกษาดูงาน ในต่างประเทศ มนุษย์เลื่อนไหลกันได้ ภาษาจึงเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อก่อนการสอนภาษาอังกฤษให้นักเรียน 10 ปี เด็กยังพูดภาษาอังกฤษไม่ได้

ปัจจุบันมีการสอนภาษาอังกฤษด้วย วิดีโอเทป คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) และการสอนผ่านดาวเทียม ครูสมัยใหม่ต้องให้นักเรียนอ่านภาษาอังกฤษให้ออกให้ได้เข้าใจ เพราะในปัจจุบันอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ จะมีคู่มือวิธีใช้เป็นภาษาอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็น ยา วัสดุ คอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายภาพ และครูไทยต้องอ่านข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ให้เป็น ตำราความรู้จะเป็นชุดแผ่นซีดี ถ้าครูใช้ไม่เป็นก็จะลำบาก เพราะการศึกษาจะไปเกี่ยวข้องกับภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ทั้งสิ้น (อารี พันธมณี, 2542, หน้า 150-151)

ยุคปรับเปลี่ยนสู่ระบบทุนนิยมของครูจังหวัดอำนาจเจริญ มีการทำธุรกิจการศึกษา มีร้านค้าเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์เทคโนโลยีเกิดขึ้นหลายร้าน ผลคือ วันหยุดราชการครูอยู่บ้านหรือบ้านพักครูเพื่อพักผ่อนทำงานบ้านต่าง ๆ ปัจจุบันการคมนาคมสะดวกมีถนนตัดผ่านชุมชนหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต ในวันหยุดครูจะเดินทางเข้ามาในตัวเมืองเพื่อบริโภคสินค้า หรือแม้บางครั้งในวันทำการครูจะเดินทางเข้ามาบริโภคสินค้าในตัวเมืองหลังจากเวลาเลิกเรียนแล้ว ดังนั้นในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดหลักการบริโภคนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมมาเป็นกรอบในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงานของคน การดูแลครอบครัว การให้การศึกษาบุตร การปกครองตัวเอง และการค้นหาความหมายของชีวิต (นิเทศ ดินณะกุล, 2546, หน้า 7) ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยที่อยู่ในพฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ของครู บริโภคนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอาจจะให้แนวคิดพิจารณาว่า เมื่อครูได้อยู่ในสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ ด้านครอบครัว การเปลี่ยนรสนิยมของตนเอง ทำให้ครูมีพฤติกรรมในการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้เป็นอย่างไร ในงานวิจัยครั้งนี้ สังคม จะหมายถึง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยครูก็เป็นหนึ่งสมาชิกของสังคมจังหวัดอำนาจเจริญ รสนิยมเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลแต่บางอย่างอาจแตกต่างกันได้ เพราะครูแต่ละคนมีมาตรฐานเป็นของตัวเองในการที่จะบริโภคหรือกระทำในสิ่งที่ตนเห็นว่า ดี/งาม/ชอบ ในการที่จะเลือกซื้อสิ่งของและครอบครองวัตถุที่ต่างกัน

หลักการทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

กระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ของประเทศโลกที่สาม โดย ยศสันตสมบัติ (2544, หน้า 277) เสนอว่า ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเน้นการขยายตัวและการเจริญเติบโตด้วยการลอกเลียนแบบความสำเร็จของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก และ สเมลเซอร์ (Smelser, 1981, p. 466) เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 ประการ ที่แตกต่างกันแต่มีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ

1. ทางด้านเทคโนโลยี สังคมจะเปลี่ยนจากการใช้เทคนิคง่าย ๆ และดั้งเดิม ไปสู่การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
2. ทางด้านเกษตรกรรม สังคมจะเปลี่ยนจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า
3. ทางด้านอุตสาหกรรม จะเปลี่ยนจากการใช้แรงงานมนุษย์และสัตว์ไปสู่การทำอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง
4. ทางด้านการจัดการทางนิเวศวิทยา จะเปลี่ยนจากการตั้งถิ่นฐานที่กระจายไปในพื้นที่เพาะปลูกและหมู่บ้าน ไปสู่การตั้งถิ่นฐานในเมือง

ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยาหลายท่านได้เริ่มหันมาสนใจกับปัญหาการพัฒนาของประเทศไทยที่สามเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ดาวอดี (Dhaouadi, 1994 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 276) เสนอว่าแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทั้งหมดที่ผ่านมามองปัญหาความด้อยพัฒนาของประเทศไทยที่สามในแง่ของเศรษฐกิจเป็นหลักและมองข้ามหรือหลีกเลี่ยงการมองปัญหาการพัฒนาจากมิติทางด้านวัฒนธรรมโดยเนื้อแท้ความจริงแล้วมิติทางด้านวัฒนธรรมเป็นปัญหาสำคัญยิ่งของการพัฒนา ดาวอดีพยายามชี้ให้เห็นว่า ระบบทุนนิยมตะวันตกได้เผยแพร่และครอบงำประเทศไทยที่สามในด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา ศาสนา การศึกษา ตลอดจนค่านิยมทางวัฒนธรรม การครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมการครอบงำทางเศรษฐกิจและการเมือง การเปลี่ยนแปลงสิ่งของที่คลั่งไคล้นั้นแทนที่จะเป็นของเก่าหรือสิ่งที่เป็นเครื่องหมายว่าตระกูลนั้นมีความมั่งคั่งเปลี่ยนเป็นนิยมของใหม่ตามแฟชั่นและสิ่งของนั้นก็ทำหน้าที่ใหม่ไม่ใช่เป็นตัวบ่งชี้กำเนิดและสถานะของผู้เป็นเจ้าของเพียงอย่างเดียวหากแต่กลายมาเป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลนั้นในการเลือก (Explosion of Choices) และการเปลี่ยนคำจำกัดความของบุคคลและความปรารถนา (Grant, 1988, p. 2) ลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยยุคแห่งการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (Modernization) นอกจากนี้กระบวนการเข้าสู่ความทันสมัยยังก่อให้เกิดมุมมองต่างกันเกี่ยวกับวิธีการบริโภค บางคนแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยทำให้ตนเองดูทันสมัยอยู่เสมอ

การพัฒนาถูกตีความว่าหมายถึงการทำให้ทันสมัย การเจริญเติบโตขยายตัวการเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมสมัยใหม่ การเพิ่มขึ้นของวัตถุและการบริโภคเป็นพื้นฐานสำคัญ กลไกชักนำการเปลี่ยนแปลงก็คือ ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่ง ประเวศ วะสี (2547, หน้า 6) เสนอนิยามของ วิทยาศาสตร์ ว่าเป็นความรู้สาธารณะ (Public Knowledge) การศึกษากลายมาเป็นการทำความรู้ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายของ

วัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการพัฒนาจึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นกลางหากแต่เป็นตัวแทนของอำนาจ การสร้างรัฐชาติและการเข้าสู่ความทันสมัย การพัฒนาชนบทในความหมายของรัฐคือกระบวนการในการผนวกและดูดซับชุมชนเกษตรให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในระดับกว้าง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามความหมายของรัฐ จึงหมายถึงการมีส่วนร่วมเพียงภายในขอบเขตที่รัฐเป็นผู้กำหนดไว้ นั่นคือ การทำตามนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่รัฐเป็นผู้กำหนดและวางแผนในลักษณะของการพัฒนาแบบบนลงล่าง การพัฒนาของรัฐให้ได้ตามมาตรฐานเอาเศรษฐกิจและความก้าวหน้าตามเทคโนโลยีตะวันตกเป็นตัวตั้งเพื่อให้เกิดช่องทางตนเอง เงินไม่มิต้องไปกู้ยืม แต่ความยากจนไม่มีเงินในสังคมก็เป็นความรุนแรงแต่เป็นความรุนแรงแบบเงียบ (Silent Violence) (ประเวศ วะสี, 2547, หน้า 6) สำหรับการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น มีอาจจำกัดอยู่แต่เพียงเฉพาะในมิติทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน การให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตการขยายตัวและความทันสมัยมากเกินไป โดยมองข้ามมิติทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ส่งผลให้การพัฒนาไม่ประสบผลสำเร็จในสังคมวัฒนธรรมไม่เคยหยุดยั้ง แต่มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

การก้าวอย่างสู่ความทันสมัยขณะนี้มีปัญหาใหญ่ของการศึกษาและของโลก คือการคิดแบบแยกส่วน ชีวิตกับการศึกษาแยกจากกัน ชีวิตก็ส่วนหนึ่ง การศึกษาแยกส่วนไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ลอยออกไปจากชีวิต ในทางพุทธศาสนาถือว่าชีวิตกับการศึกษาอยู่ที่เดียวกัน เมื่อชีวิตกับการศึกษาอยู่ที่เดียวกันการเรียนรู้จะง่ายและสนุก และการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning through Action) จะเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด เรียนรู้เพื่อให้ปฏิบัติได้แก้ปัญหาเป็นนิยามของวิทยาศาสตร์ คือ “เป็นความรู้สาธารณะ” (Public Knowledge) คือให้เข้ามาพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่าอะไรจริงอะไรไม่จริงความรู้ในตัวคนแต่ละคนไม่เหมือนกัน ถ้าส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ที่อยู่ในตัวคนจะเกิดนวัตกรรมขึ้นเต็มแผ่นดิน ทุกองค์กร ทุกประเทศ ทุกอารยธรรมต้องมีนวัตกรรมจึงจะสามารถเผชิญสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้ การปฏิรูปการศึกษาคือการเปลี่ยนญาณวิทยาเก่าที่ถือว่าฐานของความรู้อยู่ในตำรา มาเป็นญาณวิทยาใหม่ที่ถือว่าฐานของความรู้ในตัวคนแท้ที่จริงก็คือฐานของความรู้ในวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ ในวิถีชีวิตร่วมกันมีบูรณาการองค์ประกอบที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตเข้ามาทั้งหมด ในสังคมครูกันได้แก่ โรงเรียน วัด ชุมชน อันเป็นสังคมร่วมกันวัฒนธรรมของครูชนบทมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างครูกับนักเรียนมากกว่าครูในเมืองกับนักเรียน โรงเรียนกับวัดยังพึ่งพาอาศัยกันที่สืบทอดกันมา การที่ครูต้องการพัฒนาไปตาม

กระแสโลก จึงควรเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งถ้าสังคมมีฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคงแล้ว จะเรียนรู้เรื่องอื่นวัฒนธรรมอื่นอย่างไรก็ได้ แต่การพัฒนาควรมีวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งหรือเป็นรากฐาน

กล่าวสรุปได้ว่าการเข้าสู่ความทันสมัยที่เกิดขึ้นและมีอาจหลีกเลี่ยงได้เป็นผลมาจากการแพร่กระจายของกระบวนการเป็นเมือง (Urbanization) คือเป็นการเคลื่อนไหวจากความเป็นท้องถิ่น อำนาจอธิปไตย ไปสู่ระบบเมืองที่ซับซ้อนขึ้นและมีการขยายอาณาบริเวณออกไปโดยมีการจัดองค์กรแบบเมือง และเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจของจังหวัด การเปลี่ยนแปลงเป็นความทันสมัยจนทำให้เกิดรูปแบบการบริโภคแบบใหม่ กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ทำให้เกิดการคมนาคมที่สะดวกทำให้การเดินทางไปแสวงหาและเข้าถึงเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ได้ดี การแสวงหาแหล่งที่จะบริโภคสินค้าของชุมชนที่มีความต้องการเพิ่ม ในชุมชนยังมีน้อยจึงเดินทางเข้าเมืองการปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงแหล่งสินค้าต้องไปห้างสรรพสินค้าที่เดียวได้ทุกอย่าง

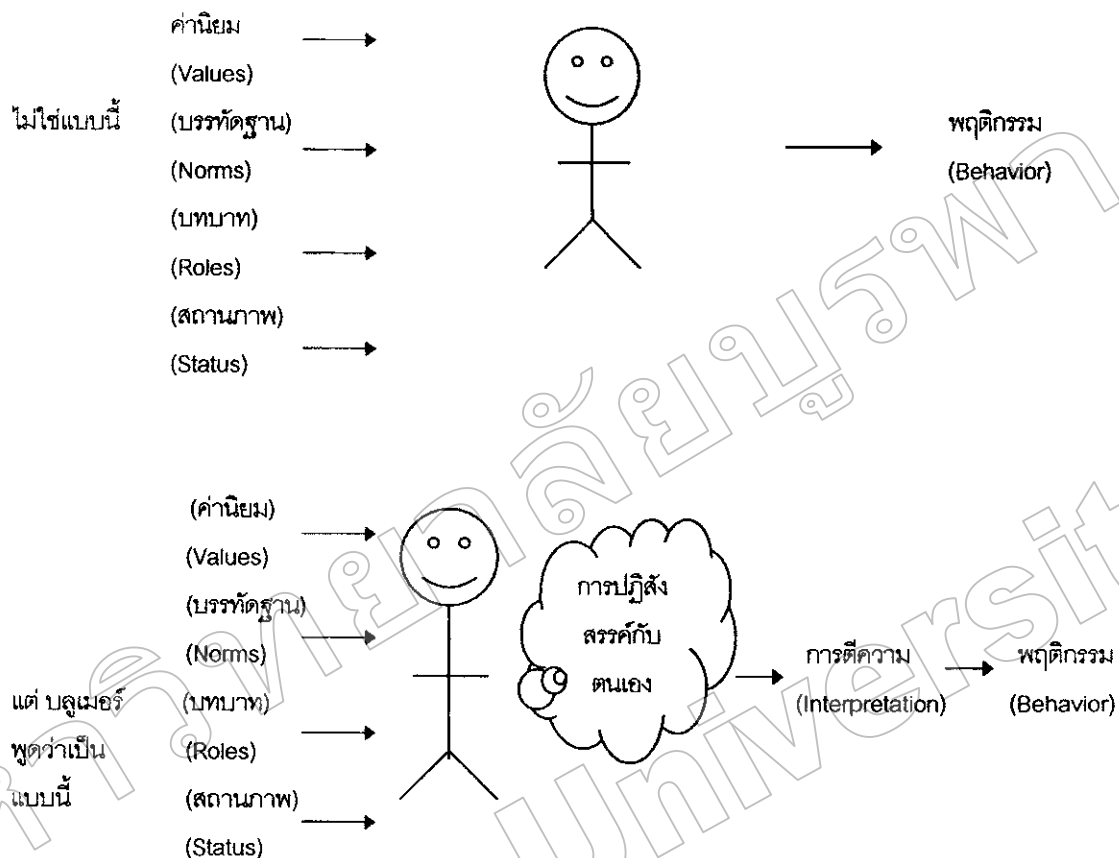
หลักการทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

เนื่องจากคำพูดคำหนึ่ง ๆ ของบุคคลอาจมีความหมายได้หลายอย่าง จึงควรมีการตรวจสอบความตรงและความเที่ยงของข้อมูลอย่างชัดเจน (Beck, 1994, p. 504) การนำกรอบแนวคิดการปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ของ ลอเออร์ และแฮนเดล (Lauer & Handel, 1983) เป็นแกนหลักของสังคมวิทยา ที่เน้นแนวการตีความ (Interpretive Sociology) ให้ความสนใจศึกษาสังคมในระดับจุลภาค มุ่งเน้นเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ในสังคม (Social Interaction) สนใจการตีความให้ความหมายที่บุคคลมีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ในการสื่อสารทั้งกับตนเองและบุคคลอื่นในสังคม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับมนุษย์แต่ละคนในฐานะปัจเจกบุคคล (Individual) ว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถเป็นผู้เลือกปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองได้ บุคคลเป็นผู้ตีความ ให้ความหมายต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ตามทัศนคติมุมมองของพวกเขาเองและเป็นผู้เลือกที่จะเข้าถึงผลได้ผลเสียต่าง ๆ ตามที่เขาตกลงใจที่จะกระทำด้วยตัวของพวกเขาเอง (Wallace & Walf, 1995, p. 188)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ได้รับการพัฒนาโดยนักสังคมวิทยาหลายคน ผู้มีอิทธิพลทางความคิดที่สำคัญคือ มีด (George Herbert Mead) เขาได้เขียนหนังสือชื่อ Mind Self and Society ซึ่งกล่าวถึงความพิเศษของจิตใจมนุษย์ว่ามีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือประการแรก จิตของมนุษย์มีความสามารถใช้สัญลักษณ์ในการตีความ หรือให้ความหมายแก่สถานการณ์แวดล้อม ทำให้มนุษย์สามารถทำความรู้จักหรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ ประการที่สอง จิตของมนุษย์สามารถคิดทบทวนซ้ำซ้อนถึงแนวทาง หรือวิธีการต่าง ๆ ก่อนที่จะลงมือกระทำจริงต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

และประการที่สาม จิตของมนุษย์สามารถหักห้ามแนวทางวิธีการที่เห็นว่าไม่เหมาะสมหลังจากที่ได้
 คิดพิจารณากับตนเองแล้ว หัวใจหลักของแนวคิดทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ คือความรู้ความ
 เข้าใจที่ว่าบุคคลเป็นผู้สร้างความหมายและการกระทำด้วยตัวของพวกเขาเอง บุคคลอาศัยอยู่ใน
 โลกทางกายภาพ (Physical World) และบุคคลได้ตีความให้ความหมาย (Meaning) แก่วัตถุ
 สิ่งของหรือสถานการณ์นั้น ๆ ตามการรับรู้ที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคล ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า
 บุคคล วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่มีความหมายในตัวของมันเอง แต่จะเกิดความหมาย
 ขึ้นมาได้เมื่อ บุคคลได้ตีความและให้ความหมายแก่สิ่งนั้นตามการรับรู้ที่สร้างขึ้นในใจของบุคคล
 แต่ละคนโดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า สัญลักษณ์ โดย สัญลักษณ์นั้นถือว่าเป็นคำสำคัญของแนวคิดปฏิสัง
 สรรค์สัญลักษณ์ ซึ่งบุคคลสามารถสร้างและใช้สัญลักษณ์เพื่อแทน ตัวบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์
 รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ภาวะที่บุคคลสามารถสร้างความหมายโดยใช้สัญลักษณ์ให้เกิดขึ้น
 ภายในใจของตนเองนี้เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในลักษณะกระบวนการภายในอัตตา (Self) ของบุคคลแต่
 ละคน บุคคลสามารถคิดทบทวนกลับไปกลับมาเกี่ยวกับตัวพวกเขาเองหรือที่เรียกว่า การปฏิสังสรรค์กับ
 ตนเอง (Self-interaction) บุคคลสามารถยื่นถอยห่างออกมาจากตัวตนของตนเองแล้วมอง
 ย้อนกลับเข้าไปในตนเองอีกครั้งโดยใช้สายตาของผู้อื่น (Other) เป็นผู้มอง ภาวะดังกล่าวนี้
 ก่อให้เกิดทัศนภาพเกี่ยวกับอัตตา 2 แบบ คือ แบบแรกมีลักษณะเป็น ฉัน (I) ที่เป็นผู้กระทำ ซึ่งเป็น
 ส่วนที่บุคคลเป็นผู้รับรู้ ตีความ ให้ความหมาย และเป็นฝ่ายเริ่มต้นที่จะลงมือกระทำ อีกแบบหนึ่ง
 คือ ภาวะที่เป็น ฉัน (Me) ที่เป็นผู้ถูกกระทำ เป็นส่วนของอัตตาที่อยู่ในฐานะผู้ถูกมองจากผู้อื่น หรือ
 เป็นส่วนที่เป็นฉัน ที่ถูกผู้อื่นคิดคาดหวังและต้องการจะให้เป็น (Woods, 1983, pp. 2-3) ภาวะนี้
 เรียกว่า การสวมบทบาทของผู้อื่น (Taking the Role of the Other) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากกว่ามาก
 สำหรับการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในวิถีทางสังคมของบุคคล

ความเป็นมนุษย์ (Human Being) ในทัศนะนักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นั้น บุคคลเป็น
 ผู้เลือกที่จะกระทำ (Active) มากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) กล่าวคือ บุคคลเป็นผู้คิดริเริ่มและ
 ลงมือกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยผ่านการปฏิสังสรรค์กับตนเอง ที่เกิดจากการตีความต่อ
 สถานการณ์ที่ตนเองประสบอยู่จนในที่สุดจึงนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ดังแผนภาพที่
 บลูเมอร์ (Blumer) ได้ใช้สอนลูกศิษย์ (Wallace & Wolf, 1995, pp. 188-189) ซึ่งเขาเองได้รับ
 แนวคิดดังกล่าวนี้มาจาก มิด อีกทอดหนึ่ง ดังนี้

ภาพที่ 2 ทักษะการมองความเป็นปัจเจกบุคคลตามแนวคิดของบลูเมอร์

จากภาพ ขี้ให้เห็นว่าในทัศนะของบลูเมอร์ นั้น เขาเชื่อว่ากระบวนการชี้นำตนเอง (Process of Self-Indication) มีนัยสำคัญต่อการกระทำของแต่ละบุคคล นั่นคือ เขาเชื่อว่า บุคคลเป็นผู้มีศักยภาพ เป็นผู้มีความสามารถที่จะปฏิสังสรรค์กับตัวเอง สามารถรวบรวมความคิดตีความ ให้ความหมายแกสิ่งต่าง ๆ ที่เขาประสบอยู่ และชี้้นำการกระทำของตนเองได้ (Wallace & Wolf, 1995, p. 198) อาจกล่าวได้ว่า การกระทำ (Action) ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทันทีทันใด หลังจากที่มีการตัดสินใจ แต่จะมีกระบวนการเกิดขึ้นภายในใจของบุคคล กล่าวคือ บุคคลจะตีความถึงสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ที่สัมพันธ์อยู่กับภาวะความเป็นฉันที่เป็นผู้กระทำ (I) และฉันในฐานะของผู้ถูกกระทำ (Me) บุคคลจึงจะคิดถึงว่าถ้าเขาจะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งในฐานะที่ตนเองเป็นผู้กระทำแล้ว บุคคลอื่นทั่วไปในสังคมจะคิดและปฏิบัติต่อตัวเองในฐานะผู้ถูกกระทำ

อย่างไร ซึ่งเมื่อบุคคลได้คิดใคร่ครวญต่อรองกับตนเองและบุคคลอื่นดีแล้วพวกเขาจึงจะลงมือปฏิบัติ

นักปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มีทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคมว่า สังคมเป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นโดยไม่มีสิ่งใดได้รับการยกเว้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมภายนอก หรือจิตสำนึกภายในของบุคคล ในขณะที่เดียวกันจะไม่มีข้อเท็จจริงทางสังคมใดที่ปราศจากบุคคล อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า บุคคลเองก็เป็นผลผลิตทางสังคมเช่นเดียวกัน (นิรนาท แสงสา, 2543, หน้า 35) ภายในสังคมนี้น ผลของกระบวนการทางสังคมทำให้เกิดเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละคนขึ้น ซึ่งบุคคลได้ดำรงอยู่และมีเอกลักษณ์ที่จะกระทำการต่าง ๆ สำหรับชีวิตของเขา (Woods, 1983, p. 4) และการเรียนรู้ของบุคคลก็เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคลต้องดำเนินการเองให้ผู้อื่นมาทำแทนไม่ได้ เพราะการสร้างควมหมายเป็นกระบวนการเฉพาะตน (ทศนา แชนมณี และคณะ, 2544, หน้า 11)

จากหลักพื้นฐานแนวคิดการกระทำของปัจเจกบุคคลที่ประกอบขึ้นจากปัจจัยสองประการคือ ความตั้งใจที่จะกระทำภายในตนเอง และการถูกควบคุมหรือบีบบังคับจากภายนอก ทำให้มนุษย์เลือกที่จะแสดงการกระทำหรือมีพฤติกรรมภายนอก (Presentation of Front) ให้สังคมเห็นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่สังคมคาดหวังหรือต้องการ ในขณะเดียวกันก็จะมีเป้าหมายที่ตนเองต้องการแอบแฝงอยู่ในการกระทำนั้น ๆ ด้วยเสมอ ซึ่งมนุษย์จะใช้กลวิธี (Strategies) แสดงพฤติกรรมออกมาเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้จะมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้และจินตนาการของแต่ละคนที่ได้รับมาตั้งแต่เด็กจนเติบโต (Woods, 1983, p. 3)

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น เมื่อมองย้อนมาที่การศึกษาถึงพฤติกรรมการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครูในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ตามทัศนะบลูเมอร์ (Blumer) ที่รับแนวคิดมาจาก มีด (Mead) อีกทอดหนึ่งช่วยให้แนวทางในการพิจารณาว่า ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลของครูนั้น ครูได้เลือกกระทำโดยผ่านการตีความ หรือให้ความหมายที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือสถานการณ์รอบข้างอย่างไรบ้าง และเนื่องจากกระแสค่านิยมในการบริโภคเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป ในสังคมที่ว่ากันว่าผู้มีสารสนเทศถือว่ามีอำนาจ (วิเศษศักดิ์ โคตรอาษา และคณะ, 2542, หน้า 2) ทำให้มีคำถามว่า ครูได้คิดใคร่ครวญหรือต่อรองกับตนเองและสังคม จนกระทั่งลงมือปฏิบัติตามสิ่งที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร

แนวคิดการยกเลิกการยอมรับนวัตกรรม

คำว่า นวัตกรรม ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Innovation เกิดจากคำว่า “นวตา” ซึ่งแปลว่า “ความใหม่” กับ “กรม. (กรรม)” ซึ่งแปลว่า การกระทำใหม่ ๆ (สาโรจน์ แพ่งยัง, 2536, หน้า 9) การยกเลิกการยอมรับนวัตกรรมตามแนวคิดของโรเจอร์ส ที่ได้กล่าวว่า การที่บุคคลยอมรับนวัตกรรมไปแล้วมีโอกาสที่จะเลิกการยอมรับนวัตกรรมได้เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาเป็นการรอบแนวคิดในการเลิกใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู ซึ่งนวัตกรรมในที่นี้ จะหมายถึง เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

โรเจอร์ส (Rogers, 1983, pp. 153-159) กล่าวว่า การเลิกยอมรับนวัตกรรม (Discontinuance) คือการตัดสินใจเลิกใช้หรือเลิกยอมรับ ปฏิเสธนวัตกรรมภายหลังจากที่ยอมรับนวัตกรรมแล้ว ซึ่งอาจจะแยกประเภทของการเลิกยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การเลิกยอมรับนวัตกรรมและไปรับนวัตกรรมใหม่ที่ดีกว่าเดิม (A Replacement Discontinuance) ความหมายของคำว่าดีกว่าเดิม คือ ดีกว่าในความรู้สึกของผู้เปลี่ยนนวัตกรรมจากเก่าไปใหม่ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จะมีนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาเสมอ และเข้ามาแทนที่ของเก่าซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นนวัตกรรมในช่วงนั้น
2. การตัดสินใจเลิกการยอมรับนวัตกรรมเพราะไม่พอใจกับคุณสมบัติ (ผล หรือ ประโยชน์) ของนวัตกรรม ความไม่พอใจนี้อาจมาจากการที่นวัตกรรมไม่เหมาะสมกับผู้ใช้และไม่เกิดประโยชน์มากกว่าการปฏิบัติแบบเก่าที่เคยใช้มา บางทีอาจเป็นเพราะองค์การภาครัฐบาลมีคำสั่งว่า นวัตกรรมนั้นไม่ปลอดภัยในระยะยาว หรือมีผลข้างเคียงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือการเลิกยอมรับนวัตกรรมอาจมาจากการใช้นวัตกรรมอย่างผิด ๆ จึงไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับบุคคลนั้น ซึ่งการใช้นวัตกรรมอย่างผิด ๆ มักจะเกิดกับผู้ยอมรับนวัตกรรมช้ากว่า มากกว่าผู้ยอมรับนวัตกรรมเร็วกว่า ผู้มีการศึกษาสูงกว่าจะมีความเข้าใจในขั้นตอนความรู้เชิงวิทยาศาสตร์และสามารถนำนวัตกรรมมาก่อประโยชน์อย่างเต็มที่ ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมช้ามักเป็นคนที่ยึดฐานะทางการเงินทำให้เกิดการยอมรับช้า และเป็นสาเหตุนำไปสู่การเลิกยอมรับเพราะนวัตกรรมนั้นไม่เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจ

จากบทสรุปโดยย่อ (Dissertation Summary) งานวิจัยเรื่อง The Role of Discontinuance in the Diffusion of a New Product: Theoretical Foundation and Empirical Analysis ของ หมัดฮาแวน (Madhavan, 2000) ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยโคโลราโด เมืองเดนเวอร์ ที่ศึกษาว่าสาเหตุใดบุคคลจึงหยุดการใช้ผลิตภัณฑ์และส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจขาย/กระจาย ผลิตภัณฑ์นั้น ผลของการศึกษารูปได้ว่า รูปแบบของการยกเลิก

(Discontinuance Pattern) เหมือนกันกับ รูปแบบการยอมรับ (Adoption Pattern) คือจะเป็น รูปอักษรภาษาอังกฤษรูปตัว C หรือ S (Classic Sigmoid Shape) นั่นคือจะบ่งบอกได้ว่าผู้ใช้ ผลิตภัณฑ์มีจุดเริ่มต้นของการใช้ผลิตภัณฑ์ไปจนถึงจุดสิ้นสุดคือการยกเลิกการใช้มีลักษณะเป็น Life-Cycle แล้วผู้ใช้อาจย้อนกลับมาที่การยอมรับและการใช้หรือจัดซื้อผลิตภัณฑ์อีกครั้ง สามารถ จำแนกสาเหตุของการยกเลิกได้ 4 ประเภท คือ การถูกแทนที่ของผลิตภัณฑ์ (Replacement) การ ถูกครอบงำจากผลิตภัณฑ์ (Disenchantment) ผลิตภัณฑ์ไม่ได้ถูกใช้งานและไม่ได้บำรุงรักษา (Underutilization) และเพื่อใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่ (Snob)

กระบวนการการเปลี่ยนแปลงในการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

การปฏิสังสรรค์กับตนเอง (Self-Interaction) เมื่อบุคคลซึ่งในที่นี้หมายถึง ครูในจังหวัด อำนาจเจริญ ได้ประสบหรือมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับบุคคล เหตุการณ์ หรือ สิ่งของต่าง ๆ รอบข้าง จะมี การรับรู้ และปฏิสังสรรค์กับตนเอง เป็นการคิดทบทวนโต้ตอบกับตนเองที่เกิดจากความสัมพันธ์กับ สถานการณ์นั้น ๆ (Wallace & Wolf, 1995) ภาวะนี้ทำให้ครูเกิดการตีความ ให้ความหมายต่อ บุคคล สิ่งของ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นตามโลกทัศน์ที่เป็นคุณลักษณะส่วนตัว อันเกิดจาก ประสบการณ์ของชีวิต ค่านิยม และความเชื่อต่อบรรทัดฐานสังคมที่ครูยึดถืออยู่ ในการตีความและ ให้ความหมายนี้ เนื่องจากครูแต่ละคนมีความแตกต่างกัน จึงอาจทำให้ตีความสถานการณ์ เดียวกันโดยให้ความหมายแตกต่างกัน หรืออาจตีความสถานการณ์ที่แตกต่างกันโดยให้ ความหมายเหมือนกันก็ได้ ในการปฏิสังสรรค์กับตนเองนั้นทำให้ครูเกิดความคิด ความรู้สึก หรือ ข้อตกลงบางประการเกิดขึ้นในใจเป็นโลกทัศน์ที่มีต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น ต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งของ ต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งทำให้เกิดเป็นภาวะในใจที่ตระหนักถึงความต้องการที่แท้จริงภายในตน (Internal Intention) อันเกิดจากการรับรู้ถึงความสุข ความทุกข์ และความต้องการของตน

การศึกษาถึงกระบวนการการได้มาซึ่งเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู ที่เกิดจากการ ปฏิสังสรรค์กับตนเอง อาจทำให้พบเงื่อนไขที่สำคัญ นำไปสู่การจัดหาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ หากจะกล่าวโดยสรุปก็คือ การนำแนวคิดนี้มาเพื่อเป็นแนวทางในการตั้งข้อสังเกตในการวิจัย เกี่ยวกับการที่ครูจะเลือกบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ในหนึ่งผลิตภัณฑ์นั้น ในขั้นตอนการ แสวงหาจนได้มาครูมีเงื่อนไขเป็นอย่างไร และครูมีความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจที่เป็นการให้ความหมาย ต่อ เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ว่าอย่างไร มีความเชื่อในตนเองอย่างไรว่าจะสามารถจัดหา เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้นั้นได้ และเหมาะสมกับสภาพของตนเอง อย่างไรก็ตาม ตามแนวคิด ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์แล้ว เมื่อบุคคลได้ปฏิสังสรรค์กับตนเองจนถึงระยะเวลาหนึ่งแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้น

ตามมาพร้อม ๆ กันนั้นคือ การคิดทบทวนถึงกลยุทธ์ที่ตนต้องการจะกระทำตอบสนองออกไปอันเกิดจากการตีความและให้ความหมายที่มีอยู่ในใจของครูเหล่านั้น

การกำหนดกลยุทธ์ (Strategies) ภายหลังการมีปฏิริยาโต้ตอบกับตนเองเพื่อกำหนดความหมาย และรับรู้ความรู้สึกหรือความต้องการแท้จริงของตนเองแล้วบุคคลจะเริ่มกำหนดวิธีการแสดงพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ กลยุทธ์ที่ต้องการศึกษาเป็นสิ่งที่ครูกำหนดแล้วที่จะลงมือกระทำคือ การจัดหาและการได้มา อย่างไรก็ตาม จากแนวคิด ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ในกรณีที่บุคคลคิดว่าการกระทำที่ตนเลือกนั้นเป็นวิธีที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ ก็จะลงมือปฏิบัติได้อย่างเปิดเผยต่อสาธารณชน (Front Region) แต่ถ้าคิดทบทวนพิจารณากับตนเองแล้วเห็นว่าเป็นสิ่งที่ขัดต่อบรรทัดฐานของสังคม ก็จะคิดหาวิธีการที่จะได้กระทำตามที่ตนตกลงใจเลือกไว้แล้วนั้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือวิธีการที่เป็นความลับเฉพาะตัว (Back Region) ทั้งนี้เพราะโดยปกติของบุคคลทั่วไปแล้วย่อมต้องการเป็นที่รักเป็นที่ยอมรับและเป็นผู้ได้รับเกียรติจากสังคม ทำให้มีความปรารถนาที่จะกระทำตนให้เป็นที่น่าพึงพอใจหรือน่าประทับใจ (Impression) ของผู้อื่นมากกว่าการได้รับการตำหนิ ปฏิเสธจากสังคม (นิรนาท แสนสา, 2543, หน้า 56) ในกรณีการเลือกวิธีการจัดหาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ครูกำหนดวิธีการจัดหาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้จากเงื่อนไขอะไร ตลอดจนการคิดหาแนวทางอื่นหากวิธีการแรกไม่ประสบผลสำเร็จ

การต่อรอง (Negotiation) บุคคลจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการที่แท้จริงผ่านการโต้ตอบกับตนเองเพื่อกำหนดความหมายให้ทางเลือกนั้น แม้ว่าสถานการณ์ขณะนั้นจะบีบบังคับให้บุคคลต้องเลือกวิธีการดังกล่าว แต่ทางเลือกนั้นอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีเกิดความขัดแย้ง (สุชาติ ราชกุล, 2541, หน้า 57) ทั้งนี้เพราะในสังคมแต่ละแห่งมักจะมีการควบคุมทางสังคมที่เป็นกฎระเบียบบรรทัดฐานที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ทศนคติ หรือค่านิยมชุมชน ซึ่งต้องการให้บุคคลในสังคมเชื่อถือและปฏิบัติตาม แต่ถ้าหากวิธีการที่ตนเองเลือกนั้นอาจเป็นวิธีที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคม บุคคลจึงคิดหาวิธีต่อรองที่จะได้กระทำตามกลยุทธ์ที่ตนเองเลือกเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ต้องการอย่างแท้จริง ภายในใจตนให้ได้มากที่สุด (Woods, 1983, p. 12)

การต่อรอง เป็นการยืนยันทั้งกับตนเองและบุคคลอื่นรอบข้าง ที่จะได้กระทำการบางอย่างตามที่ตนเองได้เลือกไว้แล้ว การต่อรองในกรณีการเลือกวิธีจัดหาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้นี้ หมายถึง ภาวะที่ครูคิดทบทวนหาเหตุผลเพื่อสนับสนุนการกระทำของตน เพื่อให้ตนเองสบายใจหรือลดภาวะวิตกกังวลที่เกิดขึ้น โดยอาจจะพิจารณาถึงข้อดีข้อเสีย หรือต่อรองถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ

การลงมือปฏิบัติ (Action) เมื่อครูผ่านกระบวนการคิดใคร่ครวญทบทวนได้ตอบ หรือ ปฏิสังสรรค์กับตนเองโดยตีความและให้ความหมายต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ตนประสบ จน ก่อให้เกิดทัศนะบางอย่างที่เป็นความต้องการภายในที่แท้จริงของตนแล้วนำไปสู่การคิดกำหนดวิธี ที่จะกระทำ มีการคิดต่อรองกับตนเองและสังคมรอบข้างถึงผลดีผลเสียแล้ว ครูจะลงมือกระทำ บางอย่างตามโลกทัศน์ของตนเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามที่ตนต้องการ ซึ่งในการศึกษานี้การลงมือ ปฏิบัติ คือการลงมือแสวงหาจนได้มาซึ่งเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ การลงมือใช้งานโดยทั่วไปรวมถึง วิธีการประยุกต์ใช้ และวิธีกำจัดเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้บางชนิดออกไป

กรอบแนวคิด

การศึกษา กระบวนการการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ นั้นเพื่อทำความเข้าใจถึง สาเหตุของการได้มา การใช้งานโดยทั่วไปรวมถึงการประยุกต์ใช้ และการยกเลิกการใช้รวมถึงการ กำจัดออกไปอย่างไร เพื่อให้มีแนวคิดพื้นฐานในการศึกษากระบวนการดังกล่าว ผู้วิจัยได้อาศัย แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ โดยจะอธิบาย ดังนี้

1. การที่สังคมมีการเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาหรือความเป็นพลวัตของ สังคม จึงใช้แนวคิดบริบทนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของ สเมลเซอร์ และ หลักการทฤษฎีความทันสมัย ของ ยศ สันตะสมบัติ มาเป็นกรอบแนวคิดในการทำความเข้าใจถึง การพัฒนาเข้าสู่กระบวนการบริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู 3 กระบวนการ
2. การใช้หลักการทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ตามทัศนะของ บลูเมอร์ (Blumer) ที่เสนอว่าตนเป็นผู้กระทำเพื่อเป็นกรอบในการทำความเข้าใจถึงการศึกษาที่ครู อธิบายการกระทำต่อสิ่งต่าง ๆ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการตีความหรือการให้ความหมาย (Interpretative Explanation) จากการกระทำของตนเอง เป็นความรู้สึกที่แท้จริง โดยทฤษฎีนี้จะ ช่วยสะท้อนความคิดการตีความและให้ความหมายในการเปลี่ยนแปลงแต่ละขั้นตอนของการ บริโภคเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ของครู โดยมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนดังนี้
 - 2.1 การมีปฏิสังสรรค์กับตนเอง (Self Interaction) ของครูที่ได้ตีความ ให้ความหมาย แก่สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามการรับรู้ของตนเอง ซึ่งครูแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์ชีวิต ค่านิยมและความเชื่อต่อบรรทัดฐานทางสังคมที่ครูมีปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วย
 - 2.2 การกำหนดวิธีการหรือกลวิธี (Strategies) ภายหลังจากการมีปฏิริยาโต้ตอบกับ ตนเองเพื่อกำหนดความหมาย หรือความต้องการที่แท้จริงของตนเองแล้วก็จะเริ่มกำหนดวิธีการ เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนเองต้องการแล้วแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา

2.3 การต่อรอง (Negotiation) เป็นขั้นตอนต่อเนื่องภายหลังการกำหนดวิธีการหรือทางเลือกให้กับตนเองแล้ว ในขั้นนี้จะศึกษาถึงการทำความเข้าใจเพื่อเป็นการยืนยันทั้งกับตนเองและบุคคลอื่นรอบข้างโดยอาจจะพิจารณาถึงข้อดีข้อเสีย หรือต่อรองถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ

2.4 การลงมือปฏิบัติ (Action) หลังจากที่ได้ไตร่ตรองถึงข้อดีข้อเสียแล้ว ครูจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ใหม่ให้แก่ตนเอง โดยลงมือกระทำตามโลกทัศน์ของตนเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามต้องการ ซึ่งในการวิจัยนี้ คือ การลงมือจัดหา การลงมือใช้และประยุกต์ใช้ การยกเลิกการใช้ และวิธีกำจัดเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ออกไป

3. การยกเลิกยอมรับนวัตกรรม (Discontinuance) ตามแนวคิดของโรเจอร์ส (Rogers) เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาถึงกระบวนการยกเลิกการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้รวมถึงการกำจัดออกไป

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดของการวิจัย